

ลักษณะท้องถิ่นนิยมกับความเปลี่ยนแปลงในเรื่องสั้นของนักเขียนอีสาน

สุภสิทธิ์ พันแน่น และโสภี อุ่นทะยา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อีเมล: suphasit.ph@gmail.com

บทคัดย่อ

เรื่องสั้นผลงานของนักเขียนอีสานเป็นผลงานวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนของคนท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันเรื่องสั้นยังนำเสนอความเป็นท้องถิ่น ปัญหาของคนท้องถิ่น วิถีชีวิต อันเป็นกลิ่นไอความเป็นท้องถิ่นอีสานได้อย่างน่าสนใจ บทความนี้ผู้เขียนต้องการที่จะนำเสนอเรื่องราวทางความคิด มุมมองของนักเขียนอีสานที่นำเสนอผ่านเรื่องสั้นในช่วงปี พ.ศ. 2532-2554 อันถือว่าเป็นช่วงที่มีผลงานเรื่องสั้นได้รับความนิยมและแพร่หลายบทความนี้จึงปรับประยุกต์ในระเบียบวิธีวิทยาการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีมาเป็นแนวทางในการศึกษาตีความ การศึกษาในครั้งนี้พบว่า เรื่องสั้นที่เขียนโดยนักเขียนอีสานได้สะท้อนให้เห็นความเป็นท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ อันได้แก่ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ อาหารการกิน การประกอบอาชีพ บุคลิกลักษณะเฉพาะของคนอีสาน ได้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: ท้องถิ่นนิยม, เรื่องสั้น, นักเขียนอีสาน

The Identity of Local Population and the Change of Isan Writer's Short Story

Suphasit Phannaen, Sophee Oontayao

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Email: suphasit.ph@gmail.com

ABSTRACTS

Short story writer's oeuvre is a masterpiece of literature in the ISAN another story that reflects the identity of local population. At the same time, a short story, also offer local. The problems of the local people. The way of life, which, as the local ISAN is home to interesting In this article the author wants to present the story of ideas. The views of the author, isaan, offered through a short story in which 2532 - 2554 that works as a short story and widely popular. This article was simplified in the analytical study of science, literature, methodology approach to study interpretation. The study found that a short story written by a writer of isaan. reflect local features, including a way of life. Traditions, ideas, beliefs. Food Careers personality characteristics of isaan people attractive

Keywords: local, short story writer, ISAN.

บทนำ

การศึกษาแนวคิดความเป็นท้องถิ่นนิยมในสังคมปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นกระแสที่มีความน่าสนใจในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าคนในท้องถิ่นเริ่มรู้สึกว่ในภาวะปัจจุบันที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความรู้สึกที่คุ้นเคยกับบางสิ่งบางอย่างได้เลือนหายไป เช่นคนในท้องถิ่นจึงมีความคิดว่าหากสามารถรักษาความเป็นรากเหง้าของท้องถิ่นดั้งเดิมเอาไว้ได้บ้างน่าจะเป็นสิ่งที่ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาตามแนวคิดท้องถิ่นนิยมนี้มีการขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะนักวิชาการด้านมานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ได้ให้ความหมายและแบ่งประเภทของการศึกษาตามแนวท้องถิ่นนิยมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

พัฒนา กิตติอาษา (2546: 43) ได้กล่าวถึงท้องถิ่นนิยมว่าเป็นกระแสของชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา พัฒนาการและประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นท้องถิ่นที่ไม่หยุดนิ่ง ตายตัว เป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย สลับซับซ้อน นอกจากนี้ ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเองทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและภูมินิเวศน์ รวมทั้งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิภาค ชาติ นานาชาติ และโลกอย่างแยกกันไม่ออก เราจึงไม่อาจจะตัดขาดกระแสท้องถิ่น ภูมิปัญญาออกจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้เลย เพราะทั้งสองกระแสคือสองด้านของเหรียญเดียวกันที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดลักษณะเดียวกันนี้สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: 206) ได้กล่าวถึงท้องถิ่นนิยมว่า กระบวนการท้องถิ่นนิยมที่เกิดขึ้นและกำลังเคลื่อนไหวในปัจจุบัน ซึ่งสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ได้จากงานเขียน งานวิจัยที่ถูกนำเสนอโดยนักวิชาการ สื่อมวลชน นักคิดและปราชญ์พื้นบ้าน และมองผ่านปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชน การเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคมของคนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ และมองผ่านปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงถึงปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบัน

การพิจารณาท้องถิ่นนิยมควบคู่ไปกับโลกาภิวัตน์อาจช่วยให้เราได้มองเห็นว่า ท้องถิ่นนิยมโดยเนื้อแท้แล้วก็คือ อุดมการณ์ความคิด ความรู้หรือปฏิบัติการทั้งในระดับบาทกรรมและระดับปรากฏการณ์ เพื่อตอบโต้อำนาจและการครอบงำของรัฐ ตอบโต้การพัฒนาที่ยึดเอาศูนย์กลางอำนาจรัฐ เมืองและภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวตั้ง ขณะเดียวกัน ท้องถิ่นนิยมยังเป็นการตอบโต้อำนาจและการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏในนามขององค์กร บริษัทข้ามชาติและตัวแทนของทุนนิยมในระดับต่างๆ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมองว่า ท้องถิ่นนิยมเป็นอีกกระแสหนึ่งที่มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะการที่คนในสังคมมีความรู้สึกว่สภาพสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป อาจจะเป็นตัวช่วยว่เกิดกระแสความเป็นสมัยใหม่ การนิยมปฏิบัติตามวัฒนธรรมต่างชาติจนลืมนางเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง หรือนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม เมื่อคนในสังคมเกิดความรู้สึกว่แนวทางที่ปฏิบัติอยู่อาจจะไม่สามารถนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดีของประชาชน แนวคิดท้องถิ่นนิยมจึงเกิดขึ้น เพื่อเป็นปากเสียงและเป็นพื้นที่ให้กับคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมได้มีสิทธิมีเสียงบ้าง

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างใน เสาวรักษ์ 2539: 2-10) ยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ท้องถิ่นนิยม” ว่าการมีความรู้สึกว่เป็นคนท้องถิ่นนั้นไม่ใช่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นโดยสังคมไปสร้างให้เกิด

ความรู้สึกว่าเป็นคนพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น สังคมเป็นผู้มีส่วนสร้าง“ท้องถิ่นนิยม”โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยรัฐหรือการเมืองมีส่วนเป็นผู้สร้างหรือนิยามท้องถิ่นค่อนข้างสูง มาตั้งแต่โบราณรัฐเป็นผู้กำหนดเนื่องจากเมื่อมีชุมชนเกิดขึ้นแล้วรัฐเข้าไปปกครองชุมชนนั้นรัฐก็เรียกชุมชนนั้นว่า“เมือง”เมืองในภาษาโบราณแปลว่า“หน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดเท่าที่รัฐบาลกลางจะสามารถยื่นมือเข้าไปถึงได้” ดังนั้น รัฐเป็นผู้สร้างหน่วยท้องถิ่นที่เรียกว่า“เมือง”ขึ้นแล้ว คนก็นิยามตนเองว่าเป็นคนของ “เมือง” รัฐไทยเป็นรัฐที่มีโครงสร้างรวมศูนย์มาตั้งแต่โบราณในรัฐรวมศูนย์จะครอบงำให้คนรู้สึกท้อถิ่น คือสิ่งที่รัฐกำหนดให้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองของท้องถิ่นนิยมนั้นการเมืองได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากเอกลักษณ์ของความเป็นคนท้องถิ่นเพื่อเอาเอกลักษณ์นั้นๆ มาต่อรองในส่วนกลาง เช่นต่อรองโควตารัฐมนตรี เป็นต้น

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้เกิดกลไกทางสังคมบางอย่างที่ทำให้ท้องถิ่นนิยมเริ่มมีเนื้อหามากขึ้นจากกลุ่มปัญญาชน ข้าราชการ เอาทรัพยากรราชการมาใช้ประโยชน์ในการผลิต/สร้าง/ปลุกกระตุ้นเนื้อหาของท้องถิ่นนิยมให้มากขึ้น มีการตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นวิทยาลัยครู/อาจารย์มหาวิทยาลัย/โรงเรียนมัธยมมีความกระตือรือร้นที่จะเอามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมาชูมีการพิมพ์งานนุกรมท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นนิยมในประเทศไทยซึ่งเดิมไม่มีตัวเนื้อหาเริ่มมีตัวเนื้อหาเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันการจะนับตัวเองว่าเป็นคนเหนือ คนใต้ ไม่ใช่สักแต่ว่าตนเกิด ที่ภาคเหนือ หรือภาคใต้แต่จะสามารถพูดถึง วรรณคดี เพลง การแสดง หรืออื่นๆที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเนื้อหาของท้องถิ่นนิยมที่มีความสำคัญนี้เป็นปฏิกิริยาของปัญญาชนท้องถิ่นโดยใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับการครอบงำทางวัฒนธรรมของส่วนกลางที่มีมานาน

จากที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วนั้นจะพบว่า การศึกษาตามแนวคิดท้องถิ่นนิยมอาจศึกษาได้จากสังคมที่มีการปรับตัวไปตามยุคสมัยโดยเฉพาะสังคมที่มีกระแสของการพัฒนา ซึ่งอาจถือได้ว่าการพัฒนาเป็นวาทกรรมที่สำคัญส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกันนี้กระแสท้องถิ่นนิยมจึงถือว่าเป็นวาทกรรมกระแสรองที่มาต่อสู้และต่อรองกับวาทกรรมหลักดังกล่าวซึ่งพบว่าชาวบ้านซึ่งมีสถานภาพเป็นคนตัวเล็กตัวน้อยกำลังต่อกับกระแสของการพัฒนาอย่างโดดเดี่ยว ซึ่งการต่อสู้เหล่านี้ก็ถือว่าเป็นวิธีที่หลากหลายแตกต่างกัน ทั้งนี้ท้องถิ่นนิยมได้นำเสนอให้ถึงความหลากหลายและเลื่อนไหลของการนิยามตัวตนของผู้คนในวิถีวัฒนธรรมปัจจุบันการศึกษาตามวรรณกรรมแนวทางท้องถิ่นนิยมจึงอาจเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่สำคัญเหล่านั้น

ในการศึกษาความเป็นท้องถิ่นนิยมในครั้งนี้ ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาลักษณะความเป็นท้องถิ่นนิยมผ่านตัวบทวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นที่แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2532-2544 ที่แต่งโดยนักเขียนอีสาน ซึ่งผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าวรรณกรรมเรื่องสั้นในช่วงเวลาดังกล่าวจะนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมของชาวอีสานได้อย่างน่าสนใจ จากการศึกษาวรรณกรรมชุดดังกล่าวผู้เขียนพบว่าลักษณะท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสั้นช่วง พ.ศ. 2532-2544 ที่แต่งโดยนักเขียนอีสานได้สะท้อนให้เห็นความเป็นท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ อันได้แก่ ประเพณี วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมอีสาน

ปัจจุบันสังคมอีสานเป็นสังคมที่ผสมผสานระหว่างความเป็นสมัยใหม่ (modernity) และการเป็นสังคมแบบเดิม (traditional society) ที่ทำให้ชนบทไม่ได้แตกต่างจากเมืองอย่างตรงกันข้าม แต่ยังคงมีความแตกต่างกับสังคมเมืองในบางมิติการที่สังคมได้มีการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจเป็นการพัฒนาที่ไม่หยุดยั้งทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร รับผิดชอบต่อธรรมชาติเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตคนอีสาน ซึ่งทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ค่านิยมแบบเดิมเปลี่ยนไปจากเดิมแบบตั้งตัวไม่ทัน ท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างจากตัวเมืองหลวง ทำให้ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่จากปัจจัยขั้นพื้นฐาน น้ำ ไหล ไฟสว่าง ทางดี แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันท้องถิ่นได้มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ท้องถิ่นเดิมๆมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเป็นการเปิดตัวเอง และทำให้คนภายนอกได้รู้จักท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอประเด็นของลักษณะท้องถิ่นนิคมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งพบว่ามี 4 ประเด็น โดยผู้เขียนจะได้นำเสนอไว้ ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่กรุงเทพมหานครมากที่สุด โดยสาเหตุที่สำคัญที่สุดคือการเข้ามาทำงานประกอบอาชีพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการทำมาหากินของคนในสังคมอีสานที่เปลี่ยนแปลงไป คนในภาคอีสานเริ่มไม่ได้พึ่งพารายได้หลักจากการทำเกษตรกรรมอีกต่อไป การทำนากลายเป็นการทำนาเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจึงนำออกขาย ขณะที่รายได้หลักนั้นมาจากการทำงานรับจ้างหรือค้าขายภายในชุมชนเองหรือการเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ ดังนั้นแล้วชาวอีสานไม่ได้อาศัยรายได้หลักจากการทำเกษตรกรรม แสดงให้เห็นถึงวิถีการประกอบอาชีพเปลี่ยนไปในปัจจุบันว่าไม่ได้มาจากการทำเกษตรอยู่ภายในท้องถิ่นอีกต่อไป หลายคนจึงจำต้องฝากลูกไว้กับคนผู้สูงอายุที่บ้านแล้วเดินทางเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่พ่อแม่ต้องทำงานหนักจนไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่เด็ก ในทางกลับกันด้วยความที่ผู้สูงอายุหลายๆ คนต่างก็มีปัญหาด้านสุขภาพและข้อจำกัดอื่นๆ ตามวัย ทำให้มีข้อจำกัดในการส่งเสริมกิจกรรมที่จะกระตุ้นพัฒนาการของเด็ก เช่น อ่านหนังสือ ร้องเพลง ออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬา รวมทั้งการเลี้ยงดูอบรมบุตรหลาน ดังตอนที่ว่า

“เฮ้า ! นี้กับข้าว อีกหน่อยพากันมากินซะนะ อย่าเอาแต่ดูทีวี หนังสือหัดเอาใส่หน้าซะบ้าง” “ยายแหวงวางถุงกับข้าวที่เพิ่งซื้อมาจากตลาดนัดลงบนพื้นเรือน ในนั้นมีซีโครงไก่ทอด แกงจืด หมูสับ และแกงเผ็ดเศษเนื้อใส่มะเขือ หลานชายทั้งคู่มองดูกับข้าวถุงละสิบบาทแหวงหนึ่งก่อนหันไปสนใจกับหน้าจอโทรทัศน์ กระเป๋านักเรียนถูกโยนไว้ใกล้กันข้างเสาเรือน เช่นเดียวกับรองเท้าที่ถูกสลัดออกจากตีนกระเด็นไปคนละทิศคนละทาง คนพี่ตรีโมทเพิ่มเสียงทีวีขึ้นอีก หวังกลบคำพูดที่เป็นมงคลต่อหู”

(ทัศนาวดี , 2551: 79)

ทุกวันนี้ในท้องถิ่นอีสาน การดำเนินชีวิตประจำวันล้วนมีเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งนั้น ในยุคของการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ทำให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วพ่อแม่ ผู้ปกครอง ก็มีวิถีการเลี้ยงดูหลานที่แตกต่างไปจากเดิม พ่อ แม่ทำงานเหนื่อยจากการทำไร่ไถนากลับมา

บ้านอยากพักผ่อนบ้างเป็นผลให้ความใกล้ชิดสนิทสนมตามแบบธรรมเนียมวัฒนธรรมลดลง หลายครอบครัวเลี้ยงลูกด้วยวิทยาการสมัยใหม่ให้เครื่องยนต์กลไกเป็นผู้ดูแลบรมสั่งสอนลูกแทนตน ไม่ว่าจะ เป็น โทรทัศน์ วีดิโอ อุปกรณ์การเล่นอันทันสมัยนานาชนิด นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กไทยในยุคนี้มีการแสดงออกหลายอย่างที่ผู้ใหญ่ เรียกว่าเป็นปัญหามากขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ได้ก็มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดเป็นของตัวเอง ซึ่งมักสวนทางกับความคิดของผู้ใหญ่อยู่เสมอเด็กหลายคนมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่อต้าน ไม่เชื่อฟัง ดังตอนที่ว่า

“เกือบสามทุ่มเข้าไปแล้ว หลานชายยังไม่กลับ นางคิดว่าทั้งคู่คงไปจับกลุ่มกับเพื่อน ที่ไหนสักแห่ง บางวันกลับเข้าบ้านหึ่งด้วยกลิ่นเหล้ากลิ่นบุหรี่ บอกสอนไม่ได้ทั้งคนที่ คนน้อง นี่มันคงเป็นวัฒนธรรมใหม่กระมัง”

(ทัศนาวดี , 2551: 84)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

ภาพของอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีตคือดินแดนที่เป็นสัญลักษณ์ของความแห้งแล้ง และยากจน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสังคมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเรื่องสั้นที่เขียนโดยนักเขียนอีสานกลุ่มหนึ่งได้นำเสนอให้เห็นเรื่องราวของผู้คนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของชาวอีสานที่สืบทอดกันมาช้านาน ภายหลังจึงมีลักษณะของการอพยพโยกย้ายถิ่นของหนุ่มสาวอีสานเข้าไปทำงานในเมืองกรุง การนำเสนอเรื่องราวท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง เช่นนี้สะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนคนอีสานได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องราวของผู้คนในท้องถิ่นอีสานที่ถูกบอกเล่าผ่านระบบเศรษฐกิจในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป

ในเรื่องสั้นเรื่อง“คืนข้าวประดับดิน” มาโนช พรหมสิงห์ เลือกที่จะนำเอาประเพณีงานบุญเดือนเก้าหรือบุญข้าวประดับดินมาใช้ในงานเขียนก็เพราะเป็นประเพณีพิธีกรรมพื้นบ้านอีสานที่มีสาระสำคัญว่าด้วยความกตัญญูต่อบุคคลที่ของคนในปัจจุบันต่อญาติพี่น้องและบรรพบุรุษผู้ล่วงลับประเพณีดังกล่าวแสดงถึงความสืบเนื่องของสำนึกและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลาน แต่ในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและบริโภคนิยมแบบตะวันตกได้ดึงเอาผู้คนจากวัฒนธรรมต่างๆในท้องถิ่นเข้ามาสู่ส่วนกลางพร้อมทั้งตัดผู้คนเหล่านี้ออกจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจทำให้คนเหล่านี้ต้องยอมละทิ้งตัวตนเดิมเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ในสังคมแห่งใหม่ เด็กหนุ่ม รปภ. ในเรื่องสั้นเรื่องนี้จึงเป็นตัวแทนของตนในท้องถิ่นอีกเป็นจำนวนมากที่เข้ามาอยู่ในสังคมเมืองและขาดการเชื่อมต่อกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดิมของตน หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบัน วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเด็กหนุ่ม รปภ. เป็นสัญลักษณ์กำลังสูญสลายไปเพราะการรุกรานและการครอบงำของวิถีวัฒนธรรมสมัยใหม่ ดังตอนที่ว่า

คิดย้อนไปเมื่อปีก่อน เมียที่เคยอยู่ด้วยกันรบเร้าให้เขาพาไปทำบุญเดือนเก้าตอนเขาเข้าไปลาหยุดงานกับแถ้าแถ้าแถ้าทำหน้าที่เหมือนถูกผีหลอกกลางเอดัดระไรว่านี่มันยุค

ไอทีแล้ว ยังจะมาหลงมกมายกับเรื่องไร้สาระอยู่ได้ พวกเอ็งนี่ไม่รู้จักพัฒนาความคิด ความอ่านกันบ้างเลย มันถึงได้ยากจนล้าหลังอยู่อย่างนี้ไง อ้าวไม่เข้าใจจริงๆอะ เอ็ง เห็นงาน รปภ. ธุรกิจหลายล้านของอ้าวสำคัญน้อยกว่าพวกผีเปรตนั้นได้ยังไงแล้วไอ้ พวกห้างอื่นมันไม่ถูกเอาตายทำหรือว่าไปแล้ว ผีของพวกเอ็งนะ ก็นั่งอยู่อย่างง่าย อะไร ก็แตกได้หมด เตี้ยอ้วลเศยกินดีอยู่ดี ตายไปแล้วคงลำบากน่าดู น่าห่วงกว่าไหนๆ

(มาโนช พรหมสิงห์, 2548: 128-129)

จากเนื้อหาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นักเขียนอีสานได้เสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ด้านการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสั้นเป็นสื่อเพื่อยืนยันและตอกย้ำตัวตนยึดมั่นประเพณี วัฒนธรรมเป็นอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอีสานที่เป็นชาวนาและผู้คนในชนบทนับวันจะถูกทำลายมากยิ่งขึ้นจากตัวตนและวิถีวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ถูกรวบรวมผ่านระบบทุนนิยม วัตถุนิยม อันสามารถพบเห็นได้ในสังคมปัจจุบัน

เรื่องสั้น “หญิงทั้งสาม” ของชัชวาลย์ โคตรสงครามเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงหญิงชราในชนบทอีสานคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวเปลี่ยวเหงา เพราะสามีเสียชีวิตและลูกสาวทั้ง 5 คนอพยพไปสร้างครอบครัวใหม่ในเมืองวันหนึ่งเมื่อลูกสาวคนหนึ่งนำหลานสาวที่ไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อมาฝากให้นางเลี้ยงไว้ชั่วคราวเพราะมีกิจธุระสำคัญ ในวันนั้นนางได้พาหลานสาวไปซูดหน่อไม้มาประกอบอาหาร การซูดหน่อไม้และการสนทนากับหลานสาวในครั้งนี้ทำให้นางได้มีโอกาสได้ทวนกลับไปคิดถึงบทพินทุและใคร่ครวญถึงความ เป็นไปของชีวิตที่ผ่านมาของตนและลูกสาว รวมถึงผู้คนในสังคมโดยทั่วไปที่นับวันถูกวิถีวัฒนธรรมสมัย ใหม่และความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบคั้นให้ละเลยรากเหง้าและตัวตนดั้งเดิม ยิ่งตัดขาดจากตัวตนแบบ เดิมได้มากเท่าไรก็ยิ่งประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตในเมืองและสังคมสมัยใหม่มากขึ้นเท่านั้น ดัง บทสนทนาตอนหนึ่งที่ว่า

“ทำไมแม่กับยายไม่มาอยู่ที่นี่ละ”

“เขาทำงาน” นางตอบและเสียวแปลบขึ้นในอกอย่างไม่รู้ตัว

“หนูอยากจะอยู่กับยาย” เด็กหญิงไม่เห็นสีหน้าของนาง “อยากเรียนหนังสืออยู่ที่นี่ พอวันหยุด ก็ออกมาซูดหน่อไม้กับยาย”

“ดีแล้วละ” นางบอก “จะซูดหน่อไม้ ต้องซูดให้ลึกถึงรากนะ จะได้เนื้อหน่อไม้สดหอม” ...

“อย่างนั้นหรือคะ แล้วยายบอกให้แม่ซูดลึกๆบ้างไหมละ”

“บอกทุกวัน เขาซูดดินลงไปตัดรากลึกทีเดียว”...

“แม่ตัดหน่อไม้เลยหรือ” เธอพูดเหมือนกับไม่แน่ใจ

(ชัชวาลย์ โคตรสงคราม, 2542: 20)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนอีสานที่จากเดิมประกอบอาชีพทำไร่ทำนาจะต้องเดินทางเข้าไปยังกรุงเทพฯ เพื่อทำงานหาเงินส่งมาให้ลูกและพ่อแม่ จึงต้องทิ้งลูกเอาไว้ให้พ่อแม่เป็นผู้เลี้ยง อาชีพของคนทำงานอยู่เมืองกรุงจึงค่อนข้างไม่สามารถเลือกได้มากนัก เมื่อความรู้ การศึกษาไม่ค่อยสูงจึงไม่อาจเลือกงานที่ให้ค่าตอบแทนสูงๆ ได้ ชีวิตของคนพลัดถิ่นที่ต้องทำงานในต่างแดน บางครั้งก็ประสบความสำเร็จ ร่ำรวยกลับมา แต่บางครั้งก็ลำบากสุดแสนที่จะลำบากเป็นอย่างมาก ดังปรากฏในเรื่องสั้นหลายเรื่อง

ภาคอีสานขึ้นชื่อว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดของแรงงานอพยพในกิจการแทบทุกประเภท บางจังหวัดของภาคอีสานได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดที่มีคนไปขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ล้วนแต่ได้แรงงานอพยพจากภาคอีสานเป็นกำลังหลักความเป็นท้องถิ่นอีสานที่ถูกนำเสนอในมิติของเศรษฐกิจนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นอีกปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่สามารถพบเห็นได้ในงานเขียนเรื่องสั้นของนักเขียนอีสาน ดังจะเห็นได้จากเรื่องสั้นจำนวนไม่น้อยที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานที่จำเป็นต้องไปทำงานต่างแดน ด้วยความลำบากที่นับวันชาวอีสานจะต้องปรับตัวเพื่อให้รู้เท่าทันสังคมสมัยใหม่ คนอีสานบางกลุ่มต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถเข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันให้ได้

เรื่องสั้น “หมู่บ้านแอโรบิก” ของ ทศนาวดี เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเสนอให้เห็นเรื่องราวของผู้คนในสังคมท้องถิ่นอีสานที่พ่อแม่ต้องทิ้งลูกๆ ไว้กับตายายแล้วออกเดินทางไปทำงานอยู่ในเมืองกรุง ความรักความอบอุ่นของพ่อแม่จึงเป็นเรื่องที่สำคัญต่อตัวเด็กเป็นอย่างมาก หลายครั้งเด็กโดดเดี่ยว โดนทอดทิ้งหรือการดูแลอย่างไม่ทั่วถึงของตายาย การดูแลใส่ใจอันมีช่องว่างระหว่างวัยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเข้าถึงเด็กในยุคปัจจุบันยากยิ่งขึ้น ชีวิตของพ่อแม่ที่เข้าไปทำงานในเมืองกรุงจึงเป็นอีกภาพหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดการดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างจริงจัง ดังปรากฏในเนื้อหาตอนหนึ่งที่ว่า

“...พ่อแม่ไม่สั่งสอน...ยายแพ่งนึกถึงคำตัวเองแล้วคิดถึงลูกสาวและลูกชายที่ไปทำงานขายแรงอยู่ในกรุงเทพฯ มันส่งเงินมาให้ใช้ทุกเดือนก็จริงอยู่ แต่ก็ปวดกบาลกับลูกของมัน เด็กทุกวันนี้เลี้ยงยาก คือ ไม่ช่วยเหลืออะไรให้เบามือเบาตีนได้เลย เกียงก็เก่ง หลายคนบอกว่าเพราะเด็กสมัยนี้มันกินนมวัว แรกทีเดียวนางไม่อยากจะเขื่อนัก พอโดนเข้ากับตัวเองนางก็ซึกจะคล้อยตาม”

(ทศนาวดี. 2551: 83)

นอกจากนี้ยังพบว่าในงานเขียนเรื่องสั้นของนักเขียนอีสานยังได้นำเสนอให้เห็นลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจของผู้คนอีสานในสังคมปัจจุบันที่รู้สึกว่าได้สูญเสียอัตลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ไปแล้ว ในงานเขียนของชัชวาลย์ โคตรสงครามในเรื่อง “หญิงทั้งสาม” ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจในประเด็นดังกล่าวนี้ด้วย นอกจากนี้ เรื่องสั้น

“เคว้ง” ของทัศนาวดี ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเสนอให้เห็นเรื่องราวของผู้คนสมัยใหม่ หนุ่มสาวชาวอีสาน ที่ออกจากบ้านมาทำงานในเมืองกรุง หญิงสาวบางคนถึงกับต้องทำงานเป็นสาวคาราโอเกะเพื่อให้มีรายได้เพียงพอและสามารถส่งกลับไปจุนเจือพ่อแม่ที่อยู่ทางบ้านได้ ชายหนุ่มบางคนก็ต้องทำงานโรงงาน ขายแรงเพื่อให้มีเงินมากพอที่จะเก็บไปส่งพ่อแม่ แต่บางคนโชคร้ายเก็บเงินไม่ได้ เพราะงานดีๆ เงินดีๆ หายาก ลีนปีมาแม้เงินจะใช้เดินทางกลับบ้านก็ไม่มี ดังตัวอย่างที่ว่า

“ชีวิตของเขาเองก็แทบไม่มีอะไรดี ขายแรงกินไปวันๆ รับเงินแต่ละวิกก็จ่อมจมอยู่กับร้านคาราโอเกะราคาถูก ทำตัวเป็นคนกระเป่าหนัก เป็นเหยื่ออันโอชะของเด็กนั่งเครื่องค์ที่ลวนมาจากพื้นถิ่นเดียวกันกับเขา เสรีจากการให้รางวัลชีวิตก็เดินทำตัวเบากระเป่าโล่ง โชเซกลับห้องเช่าเก่าๆ โทรมๆ นอนก่ายหน้าผากหมกตัวอยู่ในนั้น ตื่นขึ้นมาก็ความหากระตึกน้ำร้อนและบะหมี่สำเร็จรูป”....

(ทัศนาวดี. 2551: 21)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ชีวิตที่ต้องต่อสู้ของหนุ่มสาวชาวอีสานที่เดินทางไปทำงานในต่างแดน เป็นวิถีชีวิตที่ค่อนข้างลำบากเป็นอย่างมาก ชีวิตที่ต้องดิ้นรนส่งผลให้สังคมอีสานมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมสมัยใหม่ อาชีพของคนจึงถูกปรับเปลี่ยนจากทำนาสู่รับจ้าง ขายแรง สาวคาราโอเกะหนุ่มโรงงาน เป็นต้น เรื่องสั้นเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนที่ต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การต่อสู้ดิ้นรนในสังคมเมืองจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกันสูงมาก ผู้คนจึงต้องดิ้นรนขวนขวายให้มากขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องสั้นของนักเขียนอีสานนอกจากจะสื่อให้เห็นความเป็นท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจที่เข้ามามีส่วนสำคัญในการดำรงชีพของคนอีสาน จึงทำให้ผู้คนชาวอีสานต้องปรับตัว ผู้คนจึงต้องพึ่งตนเองให้มากขึ้น ภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเช่นนี้เองส่งผลให้ชีวิตของชาวอีสานในท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อาชีพที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษของชาวอีสาน คือ อาชีพทำนา ซึ่งแม้จะมีค่าราคาตอบแทนน้อยมาก แต่ความสุขที่ได้กลับมีมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในขณะที่อาชีพของคนอีสานอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้าไปทำงานในเมืองหลวงกลับพบว่า หนุ่มสาวอีสานจำนวนไม่น้อยกลับพ่ายแพ้ให้กับมายาของเมืองหลวง หลายคนติดเที่ยว ติดสุรา จนไม่มีเงินเก็บ ไม่สามารถกลับบ้านได้ เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นระบบเศรษฐกิจแบบวิถีอีสานที่เปลี่ยนแปลงไปในอีกมุมมองหนึ่ง

ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม

ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะประเด็นของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนอีสานในพื้นที่ชุมชนชนบทในฐานะของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง ความเปลี่ยนแปลงของคนอีสานที่ ในเรื่องสั้น “ผ้าผะ

เวส” ของ มาโนช พรหมสิงห์ ผู้วิจัยพบว่าเรื่องสั้นเรื่องดังกล่าวได้ใช้กลวิธีการนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ให้ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานได้เป็นอย่างดีผ่านการทำบุญเผาต้ง ทั้งนี้เนื่องจากว่างานบุญเผาต้งเกิดขึ้นจากความเชื่อศรัทธาในชาดกเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ชาวบ้านอีสานจะจัดงานบุญต้งกล่าวนี้ในเดือน 4 เป็นเวลา 3 วัน กิจกรรมสำคัญในงาน เช่น การต้งประดับประดาศาลา การเปรี้ยวด้วยต้นไม้ ดอกไม้ และธงทิวให้เหมือนปาวงกตในชาดก การแห่เครื่องไทยทานและกัณฑ์เทศน์ที่เรียกว่า “กัณฑ์หลอน” และการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน (พระมาลัย) (ธวัช ปุณโณทก, 2532: 18-19) ดังนั้น ในเรื่องสั้นเรื่องดังกล่าวจึงได้นำเสนอการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของของอีสานผ่านบุญเผาต้งนี้ ดังนั้น ในเรื่องสั้น “ผ้าผะเวส” ของมาโนช พรหมสิงห์จึงได้กล่าวถึงชุมชนริมแม่น้ำมูลแห่งหนึ่งทีล่มสลายลงเพราะการสร้างเขื่อนของรัฐบาลศูนย์กลางของเรื่องอยู่ที่ครอบครัวหนึ่งที่เคยเลี้ยงชีพด้วยการเขียนผ้าผะเวสซึ่งเป็นผ้าที่เล่าเรื่องในมหาเวสสันดรชาดกที่ชาวอีสานใช้ซึ่งบนศาลาวัดในงานเทศมหาชาติ ก่อนหน้าที่จะมีเขื่อนทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข งานบุญผะเวสในแต่ละปี ชาวบ้านจะสนุกสนานรื่นเริงและมีความสุข ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนา และจารีตประเพณีต่างๆ ภาพชาดกบนผืนผ้าผะเวสที่พวกเขาวาดคือภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ และฝูงปลา แต่เมื่อรัฐบาลสร้างเขื่อนกันแม่น้ำมูล วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไป

ชาวบ้านบางส่วนอาจไม่รู้สึกรู้สียงใดๆ กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ช่างวาดภาพบนผืนผ้าผะเวสกลับรู้สึกหดหู่และสิ้นหวังเพราะเล็งเห็นถึงผลกระทบที่จะตามมา เขาสูญเสียความเชื่อมั่นศรัทธาในเรื่องราวบนผืนผ้าที่ตนเองวาด เขาผูกพันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้เช่นเดียวกับเรื่องราวบางตอนในมหาเวสสันดรชาดก (พ่อแม่สอนนางอมิตตา ก่อนออกเรือนไปกับชูชก) หากเป็นไปได้เขาอยากจะทำบุญอุทิศความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและวิถีชุมชนอันสงบสุขไว้ให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไปเหมือนดังที่พระเวสสันดรทอดลูกน้อยไว้แนบบอก ดังคำพูดของช่างวาดภาพบนผ้าผะเวสที่ว่า

พูดก็พูดเถอะ ความทุกข์ยากที่ได้รับมาตลอดทั้งชีวิต ทำให้ฉันสูญเสียความเชื่อถือต่อเรื่องราวในผ้าผืนยาวนั้น เหมือนสิ้นศรัทธาต่อความดีงามทั้งปวง ฉันทันทีแหละจะก้าวออกจากบ้านในเดือนสี่ ท่ามกลางดวงอาทิตย์พันดวง ลุยแดดที่เดือดเต็มถนนด้วยความรู้สึกไม่อยากไปร่วมบุญผะเวส ผิดกับใครๆ ที่ตั้งตาคอยและก้าวเดินไปวัดด้วยใจปลอดโปร่ง ยิ่งปีหลังๆ เจ้าความรู้สึกไม่อยากไปยิ่งทวีความมากขึ้น แม้แต่ตัวฉันก็ไม่อยากขายตามอง จนกระทั่งเมื่อไม่มีใครไปร่วมงานบุญอีกเลย ฉันท้องก็ยังคงเดินไปที่นั่นเช่นเดิม โอ...เป็นคนเดียวที่ไป แต่ด้วยความรู้สึกเดิมๆ ไม่เปลี่ยนแปลงแต่ก็แปลกนะ ไม่รู้เพราะอะไร คำสั่งสอนบางช่วงบางตอน อย่างตอนพ่อแม่สอนนางอมิตตาจะออกเรือนไปอยู่กับชูชก หรือตอนอื่นๆ มันยังคงค้างอยู่ในหัวสมองโง่ๆ ของฉัน ลบไม่ออกสักที มันคอยกระซิบเตือนอยู่ตลอดเวลาด้วยเสียงแผ่วๆ ที่นี้พอกวาดสายตามอง

ไปทั่วๆ หมู่บ้าน ได้แลเห็นฝุ่นเอย ป่าเขาเอย แม่น้ำเอย หัวใจก็ชุ่มชื่นอิมเอิบ อยาก
จะกอดนอนมสิ่งนั้นไว้เหมือนกอดลูกน้อยจริงๆ นะ

(มาโนช พรหมสิงห์ , 2548: 149)

เมื่อพิจารณาข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่ามาโนช พรหมสิงห์ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีเรื่องงาน
บุญพระเวสและคติความเชื่อพื้นบ้านอีสานเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิพากษ์วิจารณ์
การพัฒนาของรัฐที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน นักเขียนชี้ให้เห็นว่าประเพณีพิธีกรรมทาง
ศาสนาและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่เมื่อการพัฒนาของรัฐ
เข้าไปในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำสายสำคัญในภูมิภาคมีผลทำให้วิถีชุมชนเสีย
ดุลยภาพเป็นอย่างมาก การใช้บุญเวสและผ้าพระเวสมาเล่าเรื่องในเรื่องสั้นเรื่องดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดกระแส
ของการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐ ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของ
ชาวอีสานนั่นก็คือ การสูญเสียเอกลักษณ์อีสานทางวัฒนธรรมที่สำคัญของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าใน
เรื่องสั้น “สมภารระดับ 8” กล่าวถึงข้าราชการครูระดับผู้บริหารโรงเรียน ที่มีครอบครัวดี และมีภรรยาที่
ดี แต่กลับมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับเด็กนักเรียนชั้น ม.3 ในเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
ครูทำผิดจรรยาบรรณที่ควรรักษาไว้ซึ่งเกียรติของครู แต่กลับเป็นเรื่องที่เราเห็นได้บ่อยในสังคมปัจจุบันนี้
แม้มันจะไม่เหมาะสมก็ตาม คนในปัจจุบันเห็นความต้องการส่วนตัวมากกว่าความถูกต้อง

“ผิวมึงพรำซ้ำซากแต่เรื่องเดิมๆ มารยาท หนีเรียน การแต่งกาย แม่ง...น่าเบื่อจริงๆ” สาวน้อย
เจ้าของมือถือบ่นออกมา

“ผิวมึงก็เหมือนกันนั่นแหละ เซอะ..คุณธรรม จริยธรรม กูยีนจนขาแข็ง ร้อนแดดฉิบหาย ” อีก
ฝ่ายไม่ยอมแพ้..

(ทัศนาวดี , 2551: 106)

วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏอย่างในเรื่องสั้นที่เขียนโดยนักเขียน
อีสาน ดังปรากฏในเรื่อง “เบ็ดตกบ” “หนังล้อมผ้า” “หญิงทั้งสาม” “สายลมบนถนนโบราณ” “คราบจักจั่น”
ดังนี้

ในเรื่องสั้น “หนังล้อมผ้า” ไชยา วรรณศรีเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงวัฒนธรรมการดูหนังกลางแปลง
ของผู้คนชาวอีสาน ในอดีตที่นิยมการดูหนังล้อมผ้า ซึ่งถือได้ว่าเป็นการชมภาพยนตร์ในแบบ “สังคม
ชนบท” กล่าวคือหนังล้อมผ้าในสมัยนั้นเป็นความบันเทิงที่ทันสมัยและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก หนัง
ล้อมผ้านิยมจัดฉาย กันตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด งานออกร้านการกุศล สถานที่สำคัญของหมู่บ้านใน
ชนบทภาพของความประทับใจบ่อยครั้งกลายเป็นผ้าใบสีขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขอบสีน้ำเงินขนาดใหญ่ยักษ์
ซึ่งโครงเหล็กกาง จังโก้สำหรับฉายภาพยนตร์ที่เราเรียกกันว่า “หนังกลางแปลง” ซึ่งบนจอผ้าใบด้านลม
กลางแจ้งนั้นมิภาพเคลื่อนไหวกำลังโลดแล่นผ่านสายตาคนดูชาวบ้านที่แต่งตัวง่าย ๆ สบาย ๆ ราวกับอยู่บ้าน

ในชุดนอน ใส่เสื้อยืดกางเกงขาสั้น สวมเสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าถุงผ้าขาวม้า ปะแป้งพอกหน้าขาวอกนึ่งยืม หรือหัวเราะไปก๊บบทสนทนาที่นักพากษ์กำลังให้เสียงแทนตัวนักแสดงคนนั้นที่คนนี่ที่ ดังตอนที่ว่า

“โหล่ หนึ่ง สอง สาม สี ห้า หก เจ็ด แปด เก้า โหล่” เสียงดังมาจากวัด พวกเราร้องไชโย นั่นหมายถึงคืนนี้มีหนังมาฉายอย่างแน่นอน จากนั้นพวกเราจะพากันกระโดดโลดเต้น ตีลังกา เล่นบทบูเลียนแบบในหนัง ทั้งเตะ ต่อย ล้มลูกคลุกกลาน เพื่อนบางคนบอกว่าพากันเจียบๆ หน่อยไวยจะได้ไยยินเสียงประกาศว่ามีหนังเรื่องอะไรบ้าง ‘โหล่ฯ หนึ่ง สอง...’ แ่ววเสียงลงเครื่องอีกครั้ง พวกเรารู้ว่าพวกนั้นนับไม่ถึงสิบสักครั้ง เป็นเสียงย้ำเตือนถึงการมาของหนัง เขาทดลองเสียงก่อนที่จะออกไปประกาศตามหมู่บ้าน”

(ไชยา วรรณศรี , 2554: 59-60)

จากข้อความในข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหนังล่อมผ้าเป็นสิ่งที่ผู้คนในหมู่บ้านชนบทต่างเฝ้ารอคอย การมาเยือนลักษณะเช่นนี้เองจึงทำให้หนังล่อมผ้าได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวอีสานภาพที่ถูกนำเสนอในเรื่องสั้นเรื่องดังกล่าวทำให้ผู้อ่านที่เคยมีประสบการณ์ร่วมได้ทวนคะเนถึงเหตุการณ์ในอดีตที่มีหนังล่อมผ้าเข้าไปในหมู่บ้าน โดยเฉพาะตอนที่โฆษกได้ประกาศเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามาชมภาพยนตร์ยังเป็นการเร้าใจให้ผู้อ่านคล้อยตามเป็นอย่างยิ่งดังปรากฏในข้อความที่ว่า

“สวัสดิ์ครับพ่อแม่พี่น้องที่เคารพทุกท่าน เสียงที่ท่านได้ยินได้ฟังอยู่ในขณะนี้ เป็นเสียงจากหน่วยฉายหนังเคลื่อนที่ของบริการเอกชัยภาพยนตร์ สำหรับค่าคืนนี้ นะครับพ่อแม่พี่น้องไม่ควรลืมควรพลาดและละโอกาสอันดีงามนี้ ช่วยบอกต่อๆ กันไปด้วยนะครับว่า ค่าคืนนี้ที่บริเวณวัด..มีภาพยนตร์มาเสนอฉายให้ท่านได้ชมกัน คืนนี้เราเสนอฉายภาพยนตร์กันสามเรื่องสามรสทั้งภาพยนตร์จีน ไทย และฝรั่ง...”

“เสียงประกาศเชิญชวนพูดวนเวียนอยู่อย่างนั้นซ้ำๆจนพวกเราแทบจะจำไม่ได้แทบทุกประโยค ไม่ว่าจะบริการไหนๆ ที่เข้ามาฉายหนังในหมู่บ้าน และเสียงประกาศนั้นค่อยๆ เบาลงๆ และขาดหายในที่สุด แสดงว่าหน่วยโฆษณานั้นเข้าเขตยังหมู่บ้านอื่นแล้ว”

(ไชยา วรรณศรี , 2554: 59-60)

จากเรื่องสั้น “หนังล่อมผ้า” ที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาในข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของเรื่องที่ถูกตั้งชื่อเรื่องสื่อความหมายผ่านเรื่องราวของผู้คนชาวอีสานที่กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความล่มสลายทางวัฒนธรรมที่ผู้แต่งใช้พื้นที่ “หนังล่อมผ้า” ฉายภาพวิถีชีวิตของคนอีสานที่กำลังเปลี่ยนไป ลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องของการดูหนังล่อมผ้าตามแบบฉบับของคนอีสาน ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่าผู้แต่งได้ใช้กลวิธีดังกล่าวดึงดูดความน่าสนใจในวิถีชีวิตของคนอีสาน และอาจจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้คนอีสานไม่ลืมความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมก็เป็นได้

ผีตาแฉงเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติตามฮีตสิบสอง (จารีตประเพณี 12 อย่างของชาวอีสาน) ซึ่งจะทำกันทุกๆเดือนจึงเรียกว่าฮีตสิบสอง การเลี้ยงผีตาแฉงความเชื่อของชาวอีสานซึ่งเชื่อว่าผีตาแฉง เป็นผีประจำท้องไร่นาท้องนาถือกันว่าเป็นผีที่ปกป้องรักษาพืชสวนไร่นา และทำให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม อุดมสมบูรณ์การทำนาจะได้ผลดีจึงมีการเซ่นไหว้ ผีตาแฉงทุกปีปีละ 2 ครั้ง คือก่อนลงมือ ปักดำ และหลังการเก็บเกี่ยวฉะนั้นในที่นาของแต่ละคนจะมีที่ ให้ผีตาแฉงอยู่ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อม หลังเล็กๆบางคนอาจปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าที่ตรงนี้คือ ที่อยู่ของผีตาแฉง หรือบางแห่งอาจทำรั้วถ้ำล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบที่ตั้งที่อยู่ของผีตาแฉงดังตอนที่ ทิดเข้มตัวละครสำคัญในเรื่องได้สนทนากับลูกๆ ว่า

“ผีตาแฉงน่ากลัวไหมพ่อ” มะขามถามขึ้น ทิดเข้มผู้เป็นพ่อ หัวเราะหึๆ

“ผีตาแฉงไม่น่ากลัวหรอก ท่านเป็นเทพารักษ์ ไม่ใช่ผีใช้สางที่ไหน” ทิดเข้มเอ่ยตอบซ้ำเล็งมองมะขามลูกสาวคนเล็กซึ่งนอนคว่ำหน้าเอามือค้ำคางฟังผู้เป็นพ่อพูดอย่างสนใจ ส่วนพลับพลึงแม่ของเด็กๆนั้น ตอนนี้นำล้างสาละวนอยู่กับแกงหน่อไม้ที่ทำได้ในกอไผ่ริมห้วย

ลมเพียงพัดโชยหุง ไขว้ตาลบเป็นระลอกดุจทะเลไหวหลังถอนหญ้าออกแปลงนาไม่ให้ขึ้นแข่งกับต้นข้าวจนแดดเที่ยงร้อน ทุกคนก็ผละขิ้นเถียงนา พักรอทานข้าวรสมือแม่พลับพลึง

“ก่อนดำนาเราต้องเลี้ยงผีตาแฉงเพื่อบวงสรวงบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง ขอให้เราดำนาโดยราบรื่นไม่มีอันตราย” ทิดเข้มเล่าอย่างออกรสและยังบอกอีกว่าตาแฉงก็คือนาตาแรกเขาจะเลี้ยงตาแฉงตอนบุญข้าวสากและก่อนบุญเดือนหก จะทำก่อนการไถตะเตรียมดินปลูกหวาน ทิดเข้มยิ้มย่องมองลูกๆ ความรู้เหล่านี้เขาเล่าเรียนมาสมัยครองจิวรือเพศบรรพชิต ทิดเข้มเล่าอย่างติดตลกว่าตอนนั้นสีกาพลับพลึงใช้มารยาหญิงหลอกล่อเขา ฝ้าวานเวียนใส่บาตรทุกเช้า ลงเพลไม่ขาดสาย ทั้งส่งสายตาวาวหวามให้เสมอๆ ทำเอาพระอุฎฐายี (นามฉายาตอนบวช ซึ่งแปลว่าผู้มีปกติขยันหมั่นเพียร) ตบะแตกจำวัดไม่ติดตั้งแต่เวลานั้น จำต้องลาสิกขาออกมาอยู่กับพลับพลึงอย่างถูกต้องตามประเพณี

(ประกาศิต คนไว , 2554: 37-38)

ในปัจจุบันการประกอบอาชีพของชาวอีสานเปลี่ยนแปลงแผนไปจากเดิมพอสมควร เช่นเทคนิคในการทำนาเปลี่ยนจากการใช้แรงงานสัตว์มาใช้เครื่องจักรแทน ระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองก็เปลี่ยนเป็นการค้ามากขึ้น เป็นเหตุให้การประกอบพิธีกรรมทางด้านการเกษตรได้เสื่อมความนิยมลง เช่น พิธีสู่ขวัญควาย พิธีเลี้ยงตาแฉง ซึ่งมีแนวโน้มจะคลี่คลายไปเรื่อยๆโดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่ม-สาว ที่ไม่ค่อยรู้จักพิธีนี้ ถึงกระนั้นความเชื่อเรื่องผีสงเคราะห์ก็ยังดำรงอยู่ต่อไป เพียงแต่คนรุ่นใหม่จะไม่ค่อยรู้จักพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อเหล่านั้น

จากเนื้อหาที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ผ่านแก่นเรื่อง ที่ว่าประเพณีผีตาแฮกเป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวอีสาน โดยเฉพาะชาวนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้อาจจะมองได้ว่าชาวนาต้องการความเชื่อมั่นก่อนที่จะลงมือทำนาจึงได้ประกอบพิธีกรรมอย่างนี้ขึ้นในขณะเดียวกันการเช่นสรวงบวงเหล่านี้ก็เป็นเครื่องหมายที่แสดงออกของชาวอีสานเพื่อให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นคนที่รู้จักบุญคุณไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นใครเป็นมนุษย์ สัตว์ ผี หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติชาวอีสานเชื่อมผูกโยงกับวัฒนธรรมข้าวต่างก็ให้ความสำคัญต่อสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮกจึงถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานซึ่งในที่นี้ผู้แต่งได้นำเสนอเอาไว้อย่างน่าสนใจ

จากข้อความข้างต้นนักเขียนแสดงให้เห็นถึงการนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ผ่านเรื่องราวของ “ผีตาแฮก” ที่ประกาศิต คนไฉ่ได้นำมาใช้ในการตั้งชื่อเรื่องเพื่อนำเสนอเรื่องราวของความทุกข์ยากของชาวนาที่ไม่ใช่เพียงแค่เป็นอาชีพที่จะต้องใช้แรงหากจะเป็นความทุกข์ยากที่เกิดจากการถูกคนรุ่นหลังมองเป็นอาชีพที่ดูต่ำต้อย ต้อยค่า ชื่อเรื่อง “ผีตาแฮก” จึงทำให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้สึกสะเทือนจิตใจเมื่อต้องรู้สึกว่าเป็นอาชีพชาวนาอีกไม่นานจะต้องหายไปจากผืนแผ่นดินไทยอย่างแน่นอน การตั้งชื่อเรื่อง โดยการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการตั้งชื่อเรื่องเพื่อนำเสนอให้เห็นลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ที่ต้องการให้ลูกหลานชาวอีสานภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของอาชีพชาวนาในขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงระบบการจัดการของรัฐที่มีต่อชาวนาซึ่งผู้วิจัยมองว่าการตั้งชื่อเรื่องในลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยใคร่รู้ว่าเรื่องราวจะเป็นเช่นใดต่อไป

เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นได้ปรากฏชัดเจน ดังที่ในช่วงแรกที่ลูกสาวนำเงินทอง ทรัพย์สิน และสิ่งของหรรษาต่างๆ ที่ได้จากการทำงานในเมืองกลับมาให้แม่ที่บ้าน หญิงชราตื่นเต้นดีใจอย่างยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่นางไม่เคยได้รับมาก่อนเลยในชีวิต แต่เมื่อครั้งลูกสาวของนางตั้งท้องโดยไม่มีใครรับเป็นพ่อ นางซึ่งนับวันจะแก่ชราลงไปเรื่อยๆ จึงสัมผัสได้ถึงความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีวัฒนธรรม จากนั้นเป็นต้นมา ทรัพย์สินต่างๆ กลายเป็นสิ่งไร้ค่าสำหรับนาง สิ่งที่น่าต้องการมากที่สุด แม้จะรู้ว่าเป็นไปได้อย่างไรคือการที่ลูกสาวจะได้กลับมาอยู่ด้วยกันที่บ้านอย่างมีความสุขดังเช่นในอดีต

นางยังจำได้ เมื่อตอนที่ลูกสาวของนางเข้าเมืองไปร้องเพลงปีแรก นางตื่นใจกับเงินและเครื่องใช้ที่ลูกสาวขนมาจากในเมือง แต่พอหลายปีล่วงเลย จนลูกสาวของนางตั้งท้องจนไม่มีใครรับเป็นพ่อ นางจึงเริ่มรู้สึกถึงความเหงาที่เพิ่มขึ้นมาตามวัย นางไม่นึกฝันถึงเงินทองและสิ่งของหรรษาอีก แต่สิ่งที่นางปรารถนาที่สุดใญ่นางคือ นางอยากให้ลูกสาวกลับมาอยู่ร่วมชายคาเรือนบ้าน

นางรู้สึกเล็กๆ อยู่ภายในว่าสิ่งที่นางอยากได้อาจเป็นเพียงความฝัน เพราะทุกสิ่งได้ถูกถอนรากและแล่นเลยไปไกลจนน้ำเสียงของนางกู่ร้องวอนไปไม่ถึง ห่างออกไปไกลกว่าที่มีมือสั่นเทาของนางจะยื่นคว้ากลับคืนมาได้และเส้นทางก็มีดมัวเกินกว่าสายตาและสองเท้าของนางจะบุกฝ่าไปถึงเสียแล้ว

(ชัชวาลย์ โคตรสงคราม, 2542: 26)

เมื่อเป็นเช่นนี้จะเห็นได้ว่าการที่นักเขียนได้ใช้กลวิธีการนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ผ่านตัวละครหญิงชราคิดใคร่ครวญวกไปวนมาซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตัวตนดั้งเดิมของตนและผู้คนทั่วไปในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ นางสงสัยว่าตัวนางเอง ลูกสาว และผู้คนโดยทั่วไปมีรากเหง้าหรือตัวตนที่สัมพันธ์กับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมหรือไม่ อย่างไร จากเรื่องสั้นเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าชัชวาลย์ โคตรสงครามได้ใช้กลวิธีนำเสนอลักษณะท้องถิ่นนิยมอีสานในกระแสของการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชนบทอีสานที่ตัดขาดจากรากเหง้าและตัวตนเดิมตามความเปลี่ยนแปลงของวิถีวัฒนธรรม ผู้คนใช้รากของหน่อไม้เป็นสัญลักษณ์แทนรากเหง้าหรือตัวตนดั้งเดิมของผู้คน และมุ่งให้การชุดหรือการตัดรากหน่อไม้ในที่นี้สื่อถึงการตัดขาดจากรากเหง้าหรือตัวตนดั้งเดิม กลวิธีการเขียนที่นำเอาหน่อไม้ซึ่งเป็นอาหารหลักอย่างหนึ่งของชาวบ้านในชนบทอีสานมาเป็นความเปรียบเพื่อสื่อถึงการตัดขาดจากตัวตนดั้งเดิมสอดคล้องเป็นอย่างดีกับวิถีชีวิตชาวบ้านอีสานในปัจจุบันที่นับวันจะเปลี่ยนตนเองไปตามวิถีวัฒนธรรมสมัยใหม่ เรื่องสั้นเรื่องนี้จึงเป็นตัวแทนของงานเขียนของนักเขียนอีสานที่มุ่งตั้งคำถามหรือสำรวจตรวจสอบถึงสำนึก รากเหง้า หรือตัวตนความเป็นอีสานของผู้คนชาวอีสานในท่ามกลางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

วัฒนธรรมเมืองที่เข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของชาวอีสาน เป็นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งส่งผลให้ชาวอีสานมีความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน ความเอื้ออาทรและน้ำใจไมตรีอันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมอีสานเริ่มหายไป สังคมอีสานหลายแห่งเต็มไปด้วยแหล่งอบายมุข และชาวอีสานให้ความสำคัญกับวัตถุตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนอีสาน เช่น การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของสังคมอีสานจะนำมาซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีสานทำให้ชนบทธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของอีสานเริ่มเลือนหายไป จากเดิมการแต่งงานของสาวอีสานจะต้องมาสู่ขอกันตามประเพณีและตามขนบธรรมเนียมอีสานฝ่ายชายจะต้องแต่งเข้าบ้านฝ่ายหญิงแต่กลับกลายเป็นว่าสาวอีสานไปอยู่กับฝรั่งเลย ส่วนพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ก็มีเงินใช้แต่ต้องอยู่เดียวดายตามลำพังหรืออาจจะอยู่กับเด็กลูกครึ่งที่ไม่รู้ว่าจะอบรมเลี้ยงดูอย่างไรระบบครอบครัวขยายนับวันก็กลับกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในมุมมองของผู้หญิงหม้ายค่านิยมการแต่งงานกับฝรั่งทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้กลับขึ้นมามีโอกาสทางสังคมอีกครั้ง จากเดิมแม่หม้ายถือว่าเป็นผู้หญิงชายขอบทางสังคมอีสานที่พบผ่านงาน วรรณกรรมเพลงกล่อมลูก ได้รับบายถึงความทุกข์ยากลำบากของหญิงหม้ายที่ต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง แต่ชนบทธรรมเนียมกับฝรั่งได้เข้ามาเปิดโอกาสให้หญิงหม้ายกล้าเพื่อมีโอกาสยืนหยัดทางสังคมอีสานอีกครั้ง ตามคำกล่าวภาษาอีสาน “โสดตาย” หมายถึง “ชีวิตต้องกล้าที่จะไปตายเอาดาบหน้า” โดยผู้หญิงหม้ายสามารถเปลี่ยนสามีฝรั่งไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหาคนที่ดีที่สุดในตัวเอง เพราะการที่มีสามีฝรั่งใหม่ในแต่ละครั้งไม่ได้ทำให้คุณค่าของหญิงหม้ายลง ในทางตรงกันข้ามกลับยิ่งเพิ่มคุณค่าของตัวเองให้ขึ้นมาทัดเทียมคนอื่นในสังคม เช่นเดียวกันค่านิยมใหม่นี้ก็ทำให้ผู้หญิงบางกลุ่มที่ไม่สวยตามแบบฉบับไทยนิยม แต่กลับเป็นที่นิยมชมชอบของฝรั่งได้มีโอกาสขึ้นมายืนหยัดทางสังคมได้

ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง การปกครอง

เรื่องสั้น “ไปไม้ หมอกควันและแม่น้ำสีคราม” ของมาโนช พรมสิงห์ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเสนอเรื่องราวความรู้สึกสิ้นหวังต่อการบริหารประเทศในยุครัฐบาลที่ขาดความสามารถในการนำพาชาติบ้านเมืองให้พ้นภัยได้ เรื่องนี้นำเสนอผ่านเรื่องราวความตายของเด็กชายตัวเล็กๆ ที่อยู่ริมแม่น้ำมูล ที่แม่จะเป็นลูกลำน้ำมูลก็อาจพลาดท่าเสียทีได้เช่นกัน บนความตายของเด็กน้อยผู้นั้น เป็นสิ่งที่สื่อให้เห็นว่าผู้คนในสังคมสิ้นหวังเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เรื่องราวความล้มเหลวของการบริหารประเทศถูกนำเสนอออกมาผ่านความตายของเด็ก ทั้งที่เป็นคำพูดของพ่อค้าที่เป็นคนงบบกขั้นขึ้นมา หรือจากปากตำรวจสองนายที่รับแจ้งเหตุจากผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้กระทั่งพฤติกรรมบ้าห่วยของแม่เด็กผู้ตาย ดังปรากฏในตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

“เด็กริมน้ำก็พลาดท่าได้ง่ายๆ เหมือนกันนะ” ตำรวจหญิงยื่นเอ่ยอย่างนิกขัน ปากพ่นควันบุรีโขมง

“โชคดีละไม่ว่า ที่ตายไปก่อนได้เห็นสภาพบ้านเมืองยังจื๋”

“วันนี้ค่าเงินบาทตกไปเท่าไรแล้วละ”

“ไม่ตายก็เหมือนหมดลมหายใจไปกันหมดทุกคนแล้วละนะ ยังไงก็ช่าง ผมชิวชวยเหนื่อยงมศพไม่พอ ยังขายอะไรไม่ได้สักบาท นักท่องเที่ยวหายหัวกันไปหมด เหมือนสิ้นเนื้อประดาตัวกันทั้งประเทศ”

“พวกเราเองรายได้ก็ลดลงฮวบฮาบ อดอยากปากแห้งไม่ผิดกัน รัฐบาลน่าจะหาตู้เงินมาเยอะๆ ” ตำรวจร่างผอมพูดเสริมหน้าซีดเผือด...

คนงมศพก้มหน้าส่ายหัวไปมา เท้าเตะทรายเล่นแล้วพูดต่อว่า

“ถ้ามันตกลูกตายก่อนหน้านี้สักหน่อย ไมก่ตั้งแต่วันวาน โธ่...บางที่แม่มันอาจจะเอาไปตีเป็นหวยรวไร้อ้อไปแล้วก็ได้ใครจะรู้ รวมทั้งพ่อค้าแม่ขายแถวนี้กับตัวฉันทด้วย...”

(มาโนช พรมสิงห์. 2548: 96)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า เรื่องราวความตายของเด็กคนหนึ่งซึ่งจมน้ำมูลตายกลับไม่ได้สื่อให้เห็นถึงความเศร้าสลดใจของผู้คนแต่อย่างใด หากกลับกลายเป็นว่าพื้นที่ของความตายนั้นกลายเป็นเครื่องมือของการระบายความเจ็บปวดของภาวะบ้านเมืองที่เกิดขึ้นในยุคข้าวยากหมากแพง เศรษฐกิจตกต่ำย่ำแย่เพราะปัญหาจากการบริหารบ้านเมืองที่ไม่ดีพอของรัฐบาล ผู้คนที่ทำมาค้าขายจึงรู้สึกท้อถอย ไม่ตายก็เหมือนตายทั้งเป็น การค้าขายเป็นไปอย่างลำบาก คนไม่กล้าใช้จ่ายเงินมากเหมือนแต่ก่อน เงินจึงไม่เกิดการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ ผู้คนจึงรู้สึกย่ำแย่ทั้งภาครัฐ ที่มาโนชมองผ่านเจ้าหน้าที่ตำรวจ และภาคเอกชนที่มองผ่านพ่อค้าที่มศพเด็กขึ้นมา และประชาชนแม่ของเด็กที่มัวแต่บ้าห่วย เสียดวงไร่ที่พึงปรากฏการณ์เช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ต่ออานและการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของภาครัฐบาล อันส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง

นอกจากนี้ยังพบว่า เรื่องราวของการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารประเทศของภาครัฐ ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมาโนช พรมสิงห์แล้ว ยังพบว่าในงานเขียนของ ทศนาวดี ก็เป็นอีกนักเขียนคนหนึ่งที่นำเสนอเรื่องราวทางการเมืองโดยเฉพาะนโยบายในการพัฒนาประเทศ ด้านสุขภาพของผู้คนในสังคมชนบท การเน้นการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ผ่านการประกวดเต้นแอโรบิกของผู้สูงอายุในเรื่องสั้น “หมู่บ้านแอโรบิก” ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายของภาครัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกาย มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันนโยบายดังกล่าวกลับเป็นดาบสองคม เมื่อผู้ปฏิบัติหน้าที่นำไปใช้ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน กล่าวคือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายเป็นสิ่งที่ดีและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ แต่กระบวนการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกกำลังกาย โดยใช้การประกวดเต้นแอโรบิก ซึ่งในแต่ละชุมชนจะต้องคัดเลือกเพลงเอง หาทำเอง ฝึกซ้อมเอง เพื่อเข้ามาประกวดแข่งขันกลับกลายเป็นว่าได้สุขภาพที่ดีแต่เกิดความขัดแย้งในชุมชนเพราะผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้านเกิดการทะเลาะกัน บางคนอยากชนะเลิศจนเป็นลมหมดสติไป ลักษณะเช่นนี้จึงสื่อให้เห็นว่า นักเขียนอีสานได้นำเอาแนวนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลมาวิพากษ์วิจารณ์อันเป็นกระบอกเสียงส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมรู้เท่าทัน ความหมายที่ซ่อนแฝงในความบกพร่องนั้นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าสังคมอีสานเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นผู้คนในชุมชนเดียวกันหรือในชุมชนข้างเคียง หรือแม้แต่ผู้คนที่มาจากสถานที่ห่างไกลก็ยังสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ ลักษณะเช่นนี้จึงถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของสังคมอีสานอย่างแท้จริง

เรื่องราวปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนในงานเขียนเรื่องสั้นของนักเขียนอีสาน ทั้งนี้เรื่องราวความขัดแย้งทางการเมืองในภาคกลางเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังเกิดวิกฤตทางการเมืองอย่างรุนแรง เมื่อผู้คนที่มีความคิดเห็นต่างทางการเมืองไม่ยอมรับและเคารพในกฎกติกาที่สังคมได้วางเอาไว้ ความขัดแย้งทางการเมืองจึงไม่สิ้นสุด นักเขียนอีสานหลายคนพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นตลอดจากการปรับตัวของผู้คนที่จะต้องช่วยกันพยุงสถานการณ์ทางการเมืองให้สามารถดำเนินต่อไปได้ เมื่อประเทศไทยต้องเดินหน้าต่อไปดังจะเห็นได้จากเรื่องสั้นต่อไปนี้

เรื่องสั้น “ไอ้มดแดง” ของ ประภาศิต คนไฉ ได้กล่าวถึงเรื่องราวของชายชาวบ้านคนหนึ่งที่ได้ฉายาว่าเป็นนิชานีนิชานี เขามักทำสิ่งที่แปลกๆ ต่างจากผู้อื่นในชุมชน เช่น การเลี้ยงมดแดงเป็นต้น นิชานีนิชานีหรือบุญหลายเป็นชื่อที่ชาวบ้านรู้จักกันทั่วหน้า ในช่วงที่สังคมการเมืองเกิดความแตกแยก ผู้คนในท้องถิ่นต่างเดินทางเข้ามาชุมนุมในกรุงเทพฯ สำหรับนิชานีนิชานีแล้วกลับเห็นว่าเป็นเรื่องที่อยู่ไกลเกินไป เขากลับขยันทำมาหากินเพื่อส่งเสียและเลี้ยงดูลูกเมีย ซึ่งต่างจากชาวบ้านคนอื่นๆ ที่เข้าไปชุมนุมทางการเมือง จนกระทั่งลูกชายของบุญหลายรู้สึกตัวเองถูกกีดกันจากเพื่อนๆ ในชั้นเรียน เพียงเพราะว่าพ่อของบุญหลายนั่นก็คือนิชานีนิชานีเป็นผู้เดียวที่ไม่ไปชุมนุมกับพ่อของเพื่อนๆ เรื่องราวเช่นนี้สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางการเมืองในภาคประชาชน จนกระทั่งลูกชายได้ถามพ่อตามประสาเด็ก ดังในเรื่องตอนหนึ่งว่า

“เพื่ออนาคต...แล้วพ่อคือไปชุมนุมกับเขา พ่อผู้อื่นไปกันเบ็ด” ...

“เจ้าฟังพ่อให้ดีๆ พ่อกะบิ๊ใช้คนเก่งคนฉลาดหยั่งดอก จบชั้นบิ๊ได้เพราะเอาไก่อแลกออก” เป็นครั้งแรกที่เขาพูดจริงจั่งแบบนั้น...

“จบแค่บิ๊ คนเก่งคนดี ฟังแต่เสียง เบิ่งแต่หน้า พ่อเบิ่งบ่ออกดอกลูก พ่อมีแต่ใจกับแรงแอไว้เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เอาไว้เบิ่งแยงพวกสูให้อยู่ดีมีสุข ชำนี้ละที่พ่อสามารถเฮ็ดได้” บุญหลายสบตาลูกชาย “สูลองคิดเบิ่งเด้อ คนเป็นสิบบๆ ลานคน ถ้าให้ผู้แทนสี่ห้าร้อยคนคิดแก้ไขปัญหาให้ทุกอย่าง ถ้าฟังแต่เขา คิดนำแต่เขา เขาสิมิปัญญาช้อยได้เบ็ดอยู่ดีสูว่า ถ้าใจคนเฮามีธรรมะ เฮาขยันขันแข็ง เฮาฟังพาตัวเองได้คือจั่งพ่อหลวงบอก ปานนี้บ้านเมืองเฮากะคงบ่ต้องมาสู้ มาฆ่ากันเองแบบนี้ดอก ลูกเอ๊ย...”

(ประกาศิต คนไว. 2554: 116)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เรื่องราวความขัดแย้งจึงถูกนำเสนอในหลายแง่มุม หลายมิติ บางครั้งก็นำเสนอเหตุการณ์ความรุนแรง บางครั้งก็นำเสนอเหตุการณ์ที่ผู้คนเดินทางหลังไหลเข้าไปชุมนุมในเมืองหลวง ในขณะที่ “ไอ้มดแดง” ได้นำเสนอเรื่องราวทางการเมืองที่เกิดขึ้นและการเดินทางต่อไปท่ามกลางวิกฤตความแตกแยกและแตกต่างนี้ เราจะดำรงชีพอยู่ได้อย่างไร ไอ้มดแดงพยายามที่จะเปิดมุมมองใหม่ที่เป็นทางออกให้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสายตาของประชาชนคนตาต่างๆ คนหนึ่งที่อาจไม่รู้กฎหมาย ไม่รู้ความจริงที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง หรือไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแต่อย่างใด หากแต่ประการคิด ต้องการที่จะสื่อให้เห็นว่าแม้เราไม่อาจจะเข้าใจความเป็นมาของความแตกแยกและแตกต่างนี้ แต่เราสามารถหาทางออกให้กับประเทศได้ เพียงแค่เราทำหน้าที่ของเรา รู้จักทำมาหากิน ขยันอดออม ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่พ่อหลวงเคยให้ไว้ก็จะสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ท่ามกลางความแตกแยกแตกต่างนี้ การชุมนุมทางการเมืองจึงอาจไม่ใช่ทางออก หรือการต่อสู้เพื่อชาติ หากแต่การขยันทำมาหากินต่างหากคือการต่อสู้เพื่อความยั่งยืนอย่างแท้จริง ไอ้มดแดงจึงเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่นับว่าโดดเด่นและเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่เขียนโดยนักเขียนอีสานได้เช่นกัน

บทสรุป

การนำเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นอีสานที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่เขียนโดยนักเขียนอีสาน อาจไม่ใช่ตัวแทนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งหมดในสังคมอีสาน แต่ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมอีสานเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไป และตัวนักเขียนอีสานเองก็ทำหน้าที่เป็นกระจกเงาที่ส่องสะท้อนความเปลี่ยนแปลงนั้น ทั้งนี้อาจปฏิเสธไม่ได้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในทางลบ หากแต่แท้จริงแล้วในสังคมอีสานอาจมีทั้งความเปลี่ยนแปลงในทางบวกและทางลบแทบทั้งสิ้น เพียงแต่ความเปลี่ยนแปลงที่นักเขียนอีสานสนใจนำมาเป็นข้อมูลที่จะเล่าเรื่องราวและ

นำเสนอเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนอีสานไม่มากนักน้อย การศึกษาในครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนการตีความวรรณกรรมที่มักนำเสนอเรื่องราวของมนุษย์ในหลากหลายแง่มุมอย่างน่าสนใจ

บรรณานุกรม

กาญจนา ประสงค์เงิน. (2527). การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน: 2501-2525.

ปริญญา นิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530. “การพัฒนาสังคม” ใน *คติชาวบ้าน*. หน้า 94. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

เจตนา นาควัชระ. (2521). *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

ชัชวาลย์ โคตรสงคราม. (2537). *เหมือนรถไฟจะมา*. กรุงเทพฯ: แพรว.

_____. (2542). *ชานาผู้ประสภภัย*. กรุงเทพฯ: แพรว.

ไชยา วรรณศรี. (2554). *หนังสืออมผ้า*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ทัศนาวดี. (2551). *หมู่บ้านแอโรบิก*. กรุงเทพฯ: แพรว.

ธวัช ปุณโณทก. (2527). *แนวทางการศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2538). *ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม*. ปทุมธานี: นาคร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ. (2541). *การปลดปล่อยของลึบสีตุลา ศิลปวัฒนธรรม*. 14(12): 110-112: ตุลาคม.

ประกาศิต คนไฉ. (2554). *พี่สาวของผม*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ไพฑูรย์ ธัญญา (นามแฝง). (2538). *วรรณกรรมทำไมต้องเพื่อภูมิภาคท้องถิ่น ดอกตัวป่า*. 8(9): 31-35: มกราคม.

พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม (Localism)*. กรุงเทพฯ: กองทุนอินทร์- สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา.

มานิช พรหมสิงห์. (2548). *สายลมบนถนนโบราณ*. กรุงเทพฯ: แพรว.

วิวัฒน์ วิจารณ์วรรณ. (2542). *สโมสรนักเขียนภาคอีสาน*. ฉบับพิเศษ: 15: กุมภาพันธ์.

สนธิ์ บางยี่ขัน. (2529). *ข้อสังเกตบางประการทางสังคมวิทยาในการศึกษาการเมืองท้องถิ่นไทย, ใน การเมืองท้องถิ่นไทย*. หน้า 84-94. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อานนท์ อาภาภิรม. (2521). *สังคมชนบท ใน ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย*. หน้า 95-123. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.